

Universit  Babes Bolyai, Cluj-Napoca

Faculté de Théologie Orthodoxe

 cole Doctorale „Isidor Todoran”

Cathari  i Albigenzi  n Europa Occidentală a secolelor XI-XIV

-Rezumat-

Coordonator  tiin ific:

Pr.Prof.Dr.Ioan-Vasile LEB

Doctorand: pr. Liviu VIDICAN

Cluj-Napoca

2012

Introducere	3
PARTEA I: Stadiul actual al cercetării	8
1. Izvoare Istorice DIRECTE	9
2. IZVOARE ISTORICE SECUNDARE	21
3. LITERATURA DE SPECIALITATE DIN STRĂINĂTATE.....	31
4. CATHARI ȘI ALBIGENZI ÎN CERCETAREA ROMÂNEASCĂ.....	56
5. „SECTĂ” ȘI „EREZIE. EVOLUȚIA SEMANTICĂ A DOI TERMENI CONSACRAȚI.....	69
PARTEA A II-A : ISTORIA BISERICILOR CATHARE	81
1. BOGOMILII „FRAȚII” ORIENTALI AI CATHARILOR	85
2. CONCILIUL DE LA SAINT FELIX, DOVADA PREZENȚEI BOGOMILILOR ÎN OCCIDENT?....	91
3. POSIBILE CAUZE ALE APARIȚIEI CATHARILOR	95
4. CATHARISMUL ÎN OCCITANIA	101
6. GERMANIA ȘI LOTHARINGIA	117
1. Geografia și istoria celor „șase biserici cathare” italiene.....	130
1.1. Biserica din Desenzano sau Sirmione-Verona	131
1.2. Biserica din Concorezzo	137
1.3. Biserica din Mantova-Bagnolo	141
1.4. Biserica din Vicenza (Vicentia) sau de la Marca di Treviso	143
1.5. Biserica din Firenze (Florența).....	144
1.6. Biserica din Val de Spoleto	146
7. CRUCIADA ANTICATHARĂ	149
1.Preliminariile cruciadei	149
2. Cruciada în veacul XIII.....	167
3. Începutul cruciadei împotriva albigenzilor.....	179
8. Ultimele Focare Cathare.....	196
PARTEA A II-A: DOCTRINĂ ȘI MORALĂ ÎN BISERICILE CATHARE:.....	210
1. Poziția Catharilor Fața De Sfânta Scriptură	211
2. Doctrina catharilor RADICALI.....	224
3. CAUZELE UNIVERSULUI ȘI ALE LUMII ÎN DISCURSUL CATHARILOR MODERAȚI.....	242

4. Botez Și căsătorie în bisericile cathare	251
5. Problema reîncarnării	257
6. Crucea reflectată în doctrina cathară.....	261
IV. CONCLUZII	268
V. BIBLIOGRAFIE	274
IZVOARE EDITATE.....	274
DICȚIONARE ȘI CĂRȚI	279
STUDII ȘI ARTICOLE.....	290
SURSE MULTIMEDIA.....	294
VI. ANEXE.....	296

Istoria mișcărilor heterodoxe și a ereziilor este extrem de complexă și e la fel de veche ca istoria Creștinismului. Multe au apărut și au dispărut fără a lăsa urme adânci în cultura popoarelor în care s-au manifestat. În fapt, acesta este și motivul pentru care o bună parte din secte sunt cunoscute doar parțial, în funcție de interesul pe care l-au suscitât cercetătorilor. Totuși, au fost și erezii care au provocat adevărate mișcări de mase, cu inițiatori celebri și inteligenți ale căror idei au făcut ca în scurt timp acestea să devină amenințări la adresa climatului socio-politic și religios. O erezie care-a provocat imaginația istoricilor și ereziologilor deopotrivă cel puțin în Occident, pentru mai bine de șase veacuri, și care n-a avut un fondator celebru, dar care a venit pe un filonul gnostic, deja consacrat, a fost catharismul. Această mișcare născută în Evul mediu constituie obiectul prezentei teze de doctorat.

Subiectul nu a fost până acum de interes major pentru cercetătorii români, motiv pentru care în timp s-a creat un vid bibliografic și, prin urmare, de conținut în cercetarea ereziilor medievale și a catharismului. Mențiunile pe care le avem în acest domeniu se regăsesc în lucrări cu caracter general unde subiectul cathar ocupă doar planul secund. Pe de altă parte, în domeniul teologic erezia a fost tratată într-o perspectivă, mai degrabă, apologetică, iar studiile s-au îndreptat cu precădere către sectele care au afectat fie Ortodoxia în general (ereziile combătute la Sinoadele Ecumenice), fie au avut legătură cu Biserica Ortodoxă Română (fenomenul neoprotellant). Prea puține dintre studii au abordat problema ereziilor medievale într-o manieră eminentă științifică. Totodată, dat fiind faptul că albigenzii au fost strâns legați de istoria Bisericii Apusene, de istoria Franței și, întrucâtva, a Italiei, ei nu au constituit un subiect „interesant” pentru istoricii de confesiune ortodoxă.

În istoriografia apuseană catharismul a fost tratat în mod deosebit de medievistii francezi. A devenit chiar o modă, drept urmare în anul 1982 a fost înființat, la inițiativa istoricului Jean Duvernoy, unicul *Centru de Studii Cathare* din lume, la Villegly, purtând numele reputatului „catharist” René Nelli. Din lipsă de fonduri, și pentru că nu-și mai putea justifica existența, centrul a fost închis prin hotărâre judecătorească în 11 ianuarie 2011¹, această închidere fiind, pe undeva, și semnalul alunecării într-o zonă a supralicitării subiectului.

---

¹ Mai multe detalii <http://cecnelli.unblog.fr/category/centre-detudes-cathares/>, 2 ianuarie 2012, h. 18.22.

Motivul prioritar pentru care am ales ca temă de cercetare „Cathari și albigenzi în Europa Occidentală a secolelor XI-XIV”, a fost acela de a umple un gol în literatura românească de specialitate. Cu toate acestea, trebuie spus că am coștientizat încă de la început problemele pe care le vom întâmpina în studiul albigeismului și care, dacă n-ar fi semnalate, ar putea fi interpretate ca scăpări ale cercetării. Trebuie spus că dificultățile nu erau ridicate atât de accesul la izvoare, care, într-adevăr, nu sunt foarte numeroase, dar care permit o cercetare susținută, cât din lipsa unui consens între istorici asupra subiectului. Disonanța istoricilor este generată de interpretarea diferită a izvoarelor și de înțelegerea gândirii „pseudo-gnostice”², specifice catharilor. Aspectul acesta nu-ți permite, ca cercetător, decât în parte, o prezentare sistematică a învățăturii de credință.

Pe de altă parte am continuat în mod natural cercetarea întreprinsă la nivel masteral. În același timp se dorește o completare și continuare a cercetărilor doctorale întreprinse de alți tineri teologi la nivel național. Teza teologului Mihai Floroae, *Inchiziția între mit și realitate*, în curs de publicare, e doar un exemplu în acest sens.

Stadiul actual al cercetării. Primul pas a constat în alcătuirea unui capitol amplu în care am subliniat cele mai importante lucrări apărute până 2011, cu precădere în România. Acest capitol intitulat „Stadiul actual al cercetării”, care, de altfel, dă și numele primei părți este definitoriu pentru secțiunile care-i urmează, întrucât ne-a permis să identificăm și să punem accentul pe unele evenimente ce nu au fost cercetate sau cărora nu li s-a dat importanță până acum și, de asemenea, ne-a permis să lăsăm la o parte aspecte ce nu sunt relevante pentru domeniul istoriei creștinismului.

Am considerat că, pentru a înțelege un eveniment sau relatarea unei cronici, este nevoie să ne plasăm corect față de terminologie. Partea de lămurire conceptuală a

---

² Unul dintre cei mai cunoscuți autori contemporani, preocupat de gnoză și gnosticism, traducător a numeroase tratate și scrieri descoperite la Qumran, Jean-Yves Leloup, consemna următoarele, vizavi de sistemele gnostice : „Mi s-a întâmplat, chiar, să îi scriu unui prieten care mă bătea la cap cu „succesul comercial răsunător” al Ebnagheliei după Iuda: „Oare de ce elaborează pseudo-gnosticiei atâtea sisteme, emanații, eoni, ogdoade etc.? după cum, prin orgii, încearcă să epuizeze corpul (să-l epuizeze pentru a se disocia de el, pentru a-l nimici prin plăcere, o plăcere mereu insașiabilă, nepotolită), urmăresc prin „orgiile lor mentale” să epuizeze spiritul, să îl „îndoape” ca să „plesnească” sub greutatea atâtor idei, imagini și deliruri.” JEAN-YVES LELOUP, *Profunzimile uitate ale creștinismului. Convorbiri cu Karin Andréa de Guise*, traducere din limba franceză de Gabriela Sandu, Curtea Veche, București, 2008, p. 138.

constituit, de asemenea, o preocupare susținută în cercetare. Așa se face că după analizarea stadiului actual al cercetării nu am trecut la tratarea efectivă a istoriei catharilor, ci am construit un capitol în care prezentăm evoluția cuvintelor „secta” și „heresis” din Antichitate până în Evul Mediu. Demersul are două scopuri: pe de o parte de a folosi corespunzător limbajul ereziologilor, iar pe de altă parte de a preveni eventualele critici care ar ținti un vocabular „confesionalizat”. Așadar, în lucrare ne vom referi la secta sau erezia cathară, folosind acești termeni în înțelesul lor medieval.

Istoria Bisericilor Cathare. Întrucât problema vocabularului nu a fost explicit rezolvată, am considerat necesar să insistăm puțin asupra termenilor „cathar” și „albigenz”. Care a fost originea lor? Ce repertoriu semantic implicau? La ce făceau ei referire? Aceste aspecte le-am surprins în preliminariile capitolului rezervat istoriei catharismului.

După ce am surprins liniile majore în legătura dintre cathari și bogomili, care din secolul al XII-lea aproape că devine o evidență, ne-am întors puțin în istorie. Întrucât majoritatea istoricilor vorbesc despre așa numiții „proto-cathari” sau, după cum îi numeau ereziologii timpului, manihei, am considerat util să facem o trecere rapidă în revistă a ereticilor a căror învățătură avea una sau mai multe idei pe care mai târziu le vom reîntâlni în catharismul clasic. De asemenea, am insistat și asupra primelor mențiuni despre cathari în izvoarele medievale, ca în cele din urmă să prezentăm în mod concret realitatea cathară din diferite regiuni ale Occidentului, cu precădere ale Occitaniei, teritoriu francez extrem de vast, care în perioada medievală cuprindea toate ținuturile de limbă oc³. Chiar dacă Occitania și Lombardia au fost nucleeele de formare și dezvoltare ale ereziei dualiste, nu am putut să nu menționăm teritoriile germane unde, curios, deși nu avem mențiuni clare în veacul al XIII-lea despre prezența catharilor totuși, în veacul al XII-lea avem primele consemnări explicite despre catharii din Renania. După aceste secțiuni un loc aparte l-am rezervat catharilor din Lombardia pentru care sursele au fost foarte generoase, în mod deosebit cu privire la ierarhia cathară. Identificarea unei ierarhii, dar și a bisericilor dualiste radicale din zonele septentrionale italiene, ne-au ajutat să prezentăm într-o formă sistematică modul în care s-au administrat și personajele de prim rang care i-au condus pe catharii italieni.

---

³ Despre limba oc a se vedea *Infra*, n. 388, p. 81.

Așa cum, probabil, era de așteptat un loc special l-am rezervat evenimentelor cuprinse între 1209-1229, care coincid cu cruciada împotriva albigenzilor. Întrucât subiectul nu a mai fost abordat de-o manieră dezvoltată în cercetarea românească⁴ am acordat o atenție aparte acestuia. La fel ca în celelalte capitole, nu am dorit să prezentăm doar evenimentul istoric, sec, pur evenimential, ci am încercat să construim și cadrul ideatic care a condus la acele evenimente. Date fiind condițiile desfășurării cruciadei, a desfășurării ei *cismarina* și nu *transmarina*, practic a schimbării paradigmei instituției cruciadei, am apelat la autoritatea conciliilor, la canoanele care au fundamentat incursiunea supușilor Scaunului papal chiar în teritoriile *Christianitas*-ului⁵. În urma acestei prezentări, am trecut la redarea ideii de pedeapsă și chiar a evoluției pedepsei ereticilor până în ajunul cruciadei. Totodată am insistat și asupra conceptului de război sfânt și cruciadă, a modului în care ele pot fi justificate într-o religie a iubirii cum este Creștinismul. În urma prezentării acestui cadru teoretic am trecut la prezentarea firului evenimentelor care și-au atins apogeul în „cruciada regală” și anexarea Occitaniei la Regatul francez. După pacea de la Paris din 1229 au urmat o serie de încercări ale nobililor din Sud pentru eliberarea pământurilor natale, diferite alianțe și susțineri din umbră ale catharilor, care însă s-au finalizat tragic prin căderea celei mai importante redute cathare, Montsegur, în 1240-1244. Acesta, spun istoricii, și considerăm perfect justificată afirmația, este începutul sfârșitului. Dacă cruciada a însemnat intrarea în „catacombe” a catharilor, obligarea la exil și anonim, cucerirea bastionului cathar a însemnat risipirea acestora în întreaga Occitanie și vulnerabilizarea lor. De asemenea, nu poate fi uitată activarea Inchiziției ca instituție sub Grigorie al IX-lea în 1233. Strategiile dominicanilor și, la un moment dat, ale franciscanilor, au făcut ca în 1321 să putem vorbi despre ultimii perfecti cathari. Prezentarea lui Guillaume Belibaste, ultimul perfect cathar, coincide cu închiderea capitolului „Dispariția albigenzilor”, ultimul din secțiunea istorică.

Doctrină și morală în Bisericile Cathare. A treia parte a lucrării se concentrează în mod deosebit pe doctrina și morala cathară. E o secțiune căreia am încercat să-i dăm coerență, deși izvoarele nu ne ajută în mod deosebit. Am preferat să

---

⁴ Pomenire face profesorul Alexandru Florin Platon în *O istorie a Evului Mediu*, Polirom, Iași, 2011, însă consideră că ea se oprește în 1213, fără a invoca un izvor anume.

⁵ Prin această sintagmă istoricii medievali înțeleg toate teritoriile care în Evul mediu erau supuse Sfântului Scaun.

dezvoltăm cosmogonia și antropologia întrucât pentru ele am avut cele mai bune instrumente.

În primul capitol am insistat asupra unei lucrări deosebit de importante, sau care părea la un moment dat vitală, Noul Testament Occitan. Tratarea acestui subiect ne-a ajutat să concluzionăm dacă erezia cathară a fost evanghelică (în sensul de fundamentare biblică) sau nu. Totodată am considerat important să prezentăm această carte din perspectivă istorico-critică, ea nemaifiind întâlnită, după știința noastră, într-o altă scriere sau cercetare românească.

Al doilea capitol se concentrează pe cele două tipuri de cosmogonii întâlnite la cathari. E vorba de cosmogonia catharilor moderați, care se bazează în mod deosebit pe *Interogatio Johannis* și a catharilor radicali care se bazează exclusiv pe *Liber de duobus principiis*. Totodată, bazându-ne pe izvoare am făcut o prezentare a celor două tipuri de dualism moderat și radical.

În ultimele capitole am dezvoltat problema botezului și a căsătoriei, dependente de cosmologie, precum și relația dintre trup-suflet și spirit pe care o găsim în doctrina dualistă cathară.

Dat fiind faptul că unii istorici au vorbit despre o doctrină a reîncarnării în erezia cathară, am considerat că e imperios necesar să abordez și acest subiect. Concluzia cercetării este clară. Lipsa surselor directe, a izvoarelor cathare care să susțină această teorie ne pune în situația în care refuzăm să considerăm metempsihoza drept o idee specific cathară, nici măcar împrumutată sau moștenită.

Crucea cathară a constituit subiectul unui capitol separat, întrucât reafirmarea ei, susținerea din partea unor istorici a existenței unei cruci cathare, dar și incompatibilitatea cu învățătura cathară, ne-au făcut să-i acordăm o atenție deosebită. Concluziile generale sunt cele care încheie textul acestei teze.

În continuare am ilustrat bibliografia pe care am parcurs-o și care ne-a ajutat să finalizăm cercetarea. Este o bibliografie majoritar străină și inedită, o parte din ea nemaifiind întâlnită în alte cercetări românești pe acest subiect. Este structurată în: izvoare directe editate; izvoare indirecte editate; dicționare și enciclopedii; volume colective; volume de autor; studii și articole, urmate de anexe.

Concluzii

Veacurile XI-XIV s-au dovedit a fi decisive pentru viitorul religios al Europei. Dintre toate sectele renăscute în preajma celui de-al doilea mileniu, catharismul este singura sectă care, prin influența sa, dar și prin modul dur în care a fost eliminată de Inchiziție, a lăsat urme adânci în mentalul colectiv european. Unii istorici au făcut din subiect o adevărată obsesie, iar în secolele XVIII și XIX în Franța a devenit subiectul de dispută dintre Sud și Nord, erezia fiind considerată de *filo-albigenzi* produsul unei gândiri libere și al unor oameni prosperi și superiori celor din Nord.

Bibliografia dedicată subiectului este foarte vastă. Albigenismul a constituit o preocupare aparte a medievistilor francezi, așa cum reiese și din lucrările istoriografice de profil ca cea a lui Herbert Grundmann sau a lui Jörg Oberste, citate în lucrare. Literatura germană, de această dată, este mult mai săracă în tratarea catharismului. Chiar dacă pentru două decenii istoricul german Arno Borst a făcut senzații cu lucrarea sa „Die Katharer”, din cauza unor critici a renunțat destul de ușor la subiect și n-a ajuns la nivelul cercetărilor francezi Antoine Dondaine, Christine Thouzellier sau a lui Jean Duvernoy. Aceștia au devenit în timp normativi pentru toți cei care doreau să studieze catharismul. În ceea ce privește literatura de specialitate din România, aceasta este extrem de săracă, iar ceea ce s-a tradus din franceză - Anne Brenon, *Catarii*, - sau din germană - Otho Rhan, *Cruciada împotriva Sfântului Graal* -, nu sunt lucrări fundamentale. Otho Rhan nici nu poate fi luat în calcul, date fiind preocupările sale ezoterice și oculte.

În bibliografia românească nu există o analiză semantică a termenilor *sectă* și *erezie*, *cathar* și *albigenz*, nici o distincție clară, din punct de vedere dogmatic, între catharii radicali și catharii moderați. De asemenea, niciuna dintre lucrările de profil nu redau o istorie a sectei de la începuturile sale până la dispariție și nici nu încadrează corespunzător erezia în geografia europeană. Raportându-ne la aceleași lucrări, nu am găsit nimic care să-i diferențieze pe cathari de bogomili și invers, singura distincție fiind cea de ordin geografic sau simpla mențiune, în cazul catharilor, că sunt *bogomilii Occidentului*. Identificând aceste viduri bibliografice, am încercat, pe cât ne-a fost cu putință, să aducem prin cercetarea noastră un plus de lumină în problematica celei mai cercetate erezii medievale: catharismul. Iată pe scurt concluziile la care am ajuns:

- a) Ne-am dat seama de importanța subiectului din mulțimea lucrărilor scrise în Occident în pofida penuriei de izvoare descoperite până la această dată. Fiind

atât de numeroase, e firesc ca între ele să fie stabilită o ierarhie. Unele au surprins mai bine partea istorică, în timp ce altele pe cea dogmatico-filosofică, iar altele au încercat doar să popularizeze subiectul. În schimb, în lucrările și studiile românești, ele au fost citate aleator și fără a fi respectată o ierarhie dată de importanța lor științifică. De aceea, în stadiul actual al cercetării am scos în evidență o parte dintre cei mai importanți istorici medievali care tratează în lucrările lor erezia cathară. Dintre aceștia îi amintim de P. Antoine Dondaine, Edina Bozoky, Christine Thouzellier, Anne Brenon, Michel Roquebert, Walter Wakefield, Jean Duvernoy, Jean-Louis Biget, Monique Zerner Chardavoine și F. Sanjek. Întrucât o teză de doctorat nu se justifică fără recursul la izvoare, în lucrarea noastră am căutat să ne folosim cât mai mult de acestea. În primul rând am folosit tratatele *Liber de duobus principiis* și *Interrogatio Johannis*. Din acestea am reușit să identificăm cele două tipuri de catharism, doctrina și învățăturile lor morale. În al doilea rând, pentru a ilustra cât mai bine catharismul în etapele sale de dezvoltare și cădere am apelat la cronici, procese inchizitoriale, ca cele ale lui Bernard Gui, Geoffroi d'Ablis sau Jacques Fournier, precum și la tratate ai căror autori sunt anonimi, ca în cazul *De tractus hereticis*.

- b) Astăzi, termenii *erezie* și *sectă* sunt întrebuințați eminent în sens confesional, ba au primit chiar un sens peiorativ. După cum rezultă din capitolul dedicat lor, aceștia au valențe și valori diferite, în funcție de timpurile și culturile în care au fost întrebuințați. Astfel ei au comportat sensuri dintre cele mai diverse, de la simpla „păreră diferită” la „școală filozofică” și de la „partid politic” la „sectă” în înțelesul facțiune religioasă, potrivnică crezului oficial. Lămurirea acestor termeni și prezentarea lor semantică este cu atât mai justificată cu cât în lucrările de specialitate mai noi se evită din ce în ce mai mult folosirea lor pentru a nu fi, chipurile, părtinitori⁶.
- c) Noțiunile de *cathar* și *albigenz*, deși fac referire la aceeași erezie, au fost prezentate în studiile românești ca desemnând erezii diferite. Am arătat însă⁷ că nu este cazul să se facă astfel de diferențieri întrucât vorbim de catharii din

---

⁶ A se vedea în acest sens una dintre cele mai noi apariții editoriale DIARMAID MACCOLLOUGH, *Istoria Creștinismului*, traducere de Cornelia Dumitru și Mihai Siliviu Chirilă, Polirom, Iași, 2011, p. 10.

⁷ *Supra*, pp. 83-84.

Sudul Franței ca despre *albigenzi*, cum vorbim despre catharii din Italia ca despre *garatensi* sau *albanensi*, făcând, de fapt, referire la una și aceeași erezie, numită catharism. E adevărat că există diferențe mari între catharii radicali și catharii moderați și că istoricii sunt tentați să vorbească despre albigenzi ca despre catharii moderați, iar despre catharii lombarzi ca despre ereticii radicali, însă la o privire mai atentă vom vedea că aceștia erau amestecați, iar în zona Albi, mai precis în Occitania, în veacurile XIII-XIV, erau prezenți și radicali și moderați, toți fiind cuprinși sub același nume: *albigenzi*.

- d) Anul în care au apărut prima dată consemnați cu numele de cathari este 1154, însă întrebarea istoricilor a fost aceea dacă nu cumva catharismul s-a manifestat și a fost prezent în Occident înainte de acest an. Și pe bună dreptate! Căci, chiar dacă nu se poate vorbi de cathari în sensul deplin al cuvântului, cel puțin se poate vorbi de *proto-cathari*, întrucât aveau aceleași caracteristici: negarea Botezului, a Crucii, a Tainelor, a Bisericii oficiale, etc.
- e) După anul 1154 referirile la „neo-manihei” cum mai erau numiți catharii s-au înmulțit. Influența lor era resimțită atât în rândurile păturilor sărace cât și a celor bogate. Am căutat astfel să ne clarificăm de ce au avut atât de mult succes, motiv pentru care am analizat câteva posibile cauze ale apariției lor și a motivului pentru care au fost atât de susținuți de nobilii Sudului. E clar, cauzele sunt complexe, însă pe câteva dintre ele le-am considerat a fi fost definitorii: imoralitatea clerului, incultura religioasă a credincioșilor și eșecul reformei gregoriene.
- f) Dată fiind amenințarea pe care o constituiau pentru Biserica romană, Inocențiu al III-lea, marele papă al veacurilor XII-XIII, a gândit o strategie de eradicare a sectei, care în cele din urmă s-a concretizat în „Cruciada împotriva albigenzilor”. Acestei cruciade nu i s-a acordat până acum prea multă importanță în istoriografia românească, motiv pentru care am insistat mai mult asupra ei. Am aflat, în urma cercetării documentelor, că ea marchează schimbarea de paradigmă a cruciadei urbane. Două concilii ecumenice, Lateran III și Lateran IV stabilesc cadrele canonice ale desfășurării unei astfel de ofensive. Ea devine cea mai sângeroasă luptă dusă pe tărâm european și care poartă numele de cruciadă. Medievalii au introdus-o în timpul cruciadelor *cismarina*, în timp ce pe cele clasice le-au mai numit și cruciade

transmarina. Dorința papei Inocențiu de a distruge erezia din rădăcini a eșuat, chiar dacă lupta declanșată cu binecuvântarea sa în 1209 s-a întins până în 1229. Am arătat de asemenea că această cruciadă nu a fost organizată în 1213, cum este consemnat în câteva dintre cele mai noi lucrări românești în domeniu, și s-a încheiat abia în 1229 cu Pacea de la Paris când, conform documentelor, regele Franței va dispune ca Occitania să fie anexată Regatului Franței.

- g) Ultimii perfecti cathari sunt consemnați în procesele inchizitoriale din veacul al XIV-lea. Guillaume Belibaste a fost considerat de mulți medievști ca ultimul perfect cathar. Am concluzionat, bazându-ne pe propriile sale mărturii consemnate de inchizitori, că nu a fost cu adevărat un membru al ierarhie cathare, ci un pseudo-perfect întrucât încălca toate normele impuse unui „prelat” cathar : era căsătorit, mânca produse animale sau mințea, iar aceste încălcări aduceau automat anularea hirotoniei. Acesta este motivul pentru care în teza noastră l-am descris și pe Pierre Authié, ultimul perfect autentic, care nu ridică semne de întrebare în ce privește autenticitatea hirotoniei sale și care a încercat, fără să reușească, să renască catharismul occitan. E important de punctat că după mijlocul veacului amintit nu mai avem consemnări despre perfecții cathari, iar catharismul a dispărut. Această erezie a avut o istorie total diferită de cea a bogomililor sau a valdenzilor cu care adesea au fost confundați. Odată ierarhia distrusă pâlcurile deeretici s-au risipit, așadar ei nu au ajuns, așa cum s-a crezut și cum este consemnat în manualele de școală, să se contopească cu protestanții din veacul al XVI-lea, cum este cazul valdenzilor sau cu musulmanii cum au făcut bogomilii din Balcani.

În ceea ce privește partea a doua, o parte doctrinar-morală, am căutat să ne lămurim câteva aspecte legate de diferențele înregistrate în sânul bisericilor cathare și de poziția pe care aceștia au avut-o față de Sfânta Scriptură, Botez, Spovedanie, Nuntă și Sfânta Cruce. În urma acestor tratări am concluzionat următoarele :

- a) Între cathari au existat mai multe curențe de gândire dintre care două s-au distins și au rămas în istorie sub numele de *curentul radical* și *curentul moderat*. Tipul de dualism pe care-l susțineau reiese cu precădere din tratatele *Liber de duobus principiis* și *Interogatio Johannis*, dar și din scrierile inchizitoriale. Dacă moderații susțineau că la baza Universului, a lumii și a omului stă un Dumnezeu bun și Satan, unul din fiii lui Dumnezeu, catharii

radicali susțineau două principii diametral opuse, antagonice : Principiul Binelui și Principiul Răului.

- b) Despre catharism, fie el absolut sau moderat nu se poate afirma că a avut ceva original, că a fost o doctrină care a revoluționat sistemele religioase. Nici vorbă! Dimpotrivă, din punct de vedere dogmatic este un sistem șters, sincretist, neclar, pe cât de complex, pe atât de alambicat. Acesta este și motivul pentru care ei se prezentau într-un fel prin tratatele lor, iar inchișitorii îi descriau altfel în consemnările pe care le făceau.
- c) Raportarea lor față de Sfânta Scriptură (despre care nu avem niciun studiu în limba română) era una la fel de complexă ca întregul lor sistem. Istoricii filocathari vorbesc despre o religie a Evangheliei lui Ioan. Or, nu este neapărat așa. Pe cât de mult au folosit Evanghelia lui Ioan, pe atât de bine au recurs la Sfânta Evanghelie după Matei. În ce privește Noul Testament Occitan, acesta nu a fost prea mult folosit. Cel puțin nu de liderii cathari, care am văzut foarte clar, citau mult mai mult din textele biblice latine, de cele mai multe ori Vulgata, decât din textul occitan.
- d) Morala acestora era extrem de austeră, iar din consemnările inchișitorilor rezultă clar că aplicarea ei ar fi însemnat un pericol real pentru societate. Încercând să înțelegi sistemul de gândire cathar, realizezi, la un moment dat, că te plasezi în fața unei doctrine deconstructiviste, care, dacă ar fi reușit să supraviețuiască, n-ar fi făcut altceva decât să ducă la o criză demografică extraordinară și la un climat de mari tensiuni sociale. Blamarea și denigrarea trupului, scăparea îngerului din temnița de lut, au făcut ca mulți cathari să apeleze la *endura*, cunoscuta sinucidere prin înfometare. Refuzul relațiilor dintre bărbat și femeie, prezentarea copiilor ca mici încarnări ale demonilor, făceau din cathari o sectă extrem de periculoasă pentru mediul socio-politic. Nunta a fost renegată.
- e) Din punct de vedere dogmatic considerăm că cea mai importantă concluzie pe care o putem consemna este cea legată de diferența dintre cathari și bogomili. Se poate vorbi de o diferență între catharii radicali și bogomili la nivelul raportării la principiul binelui și principiul răului, ceea ce schimbă în fapt întregul sistem dogmatic. În timp ce între catharii moderați și ereticii bulgari se pot stabili ușor punctele comune.

Un alt punct pe care-am dori să-l atingem în concluzii este cel al direcțiilor noi de cercetare pe care considerăm că le deschide această lucrare. Astfel :

- a) *Neo-catharii*, menționați în capitolul dedicat „cruții cathare” ar putea constitui o nouă direcție de cercetare. Prezenți pe *site*-urile de internet, blamând tot ceea ce înseamnă Biserică Catolică sau Ortodoxă, aceștia se recomandă drept continuatori ai vechilor cathari. Nu ar fi lipsit de interes să fie stabilite punctele comune pe care aceștia le au cu vechii cathari, precum și cele care-i diferențiază; să fie identificat scopul pe care-l î au aceștia în comparație cu cei al căror descendenți pretind că sunt.
- b) Totodată n-ar fi lipsit de importanță un studiu care să se concentreze pe componenta comercială, de marketing pe care o implică exaltarea „valorilor” albigenze, aproape distruse din „răutatea” Bisericii oficiale. Ultimul secol a înregistrat o înflorire deosebită a tursimului în „Ținuturile Cathare”.

În încheierea acestor rânduri trebuie spus că aceste concluzii se pliază pe nivelul actual al descoperirii izvoarelor cathare, că lucrarea nu are pretenții de exhaustivitate, eventual fiind un început de drum în cercetarea mișcărilor eretice medievale. Viitoare aduceri la lumină ale unor manuscrise, care cu siguranță așteaptă să fie descoperite în Arhivele Bisericii Catolice, fie ele de la Vatican sau Florența, Paris sau Madrid, pot aduce noi lămuriri și pot schimba aproape radical unghiurile din care e privită această erezie.